

Əziz Abduli oğlu ƏZİZOV
İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti

GLOBAL İQTISADİYYATDA TRANSMİLLİ KORPORASİYALARIN ROLU

Xülasə

Məqalədə müasir iqtisadi proseslərdə, xüsusilə investisiya axınlarında əhəmiyyətli rol oynayan transmilli korporasiyaların xüsusiyyətləri, ölkələrin iqtisadi-sosial həyatında rolu araşdırılır. Həmçinin, ölkəmizin yeni neft strategiyasının inkişaf etdirilməsində transmilli şirkətlərin əhəmiyyəti nəzərdən keçirilmişdir.

Açar sözlər: transmilli korporasiyalar, qloballaşma, investisiya.

Giriş

Müasir dövrdə transmilliləşmə prosesləri dünya iqtisadiyyatının qloballaşma istiqamətində inkişafını sürətləndirir və bu, iqtisadiyyatda əhəmiyyətli struktur və keyfiyyət dəyişikliklərinə səbəb olur. İnkişaf etmiş ölkələr sürətlə inkişaf edir, inkişaf etməkdə olan ölkələr isə bir qayda olaraq, nəhəng transmilli şirkətlərin ölkədə böyüməsi hesabına elmi-texniki nailiyyətlərin nəticələrindən bəhrələnilirlər və öz inkişaf strategiyalarını formalaşdırırlar.

İqtisadiyyatın davamlı inkişafı üçün transmilli şirkətlərin investisiyalarından səmərəli surətdə istifadə etmək mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan ölkəmiz əlverişli investisiya mühitinə malikdir. Ölkəmizdə aparılan sosial-iqtisadi islahatlar cəlb edilən investisiyaların axınına daha sürətləndirir. Bu, davamlı iqtisadi inkişafın təmin olunması, məşğulluğun təmin edilməsi, əhalinin rifah halının yaxşılaşdırılması baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu baxımdan, transmilli şirkətlərin xüsusiyyətlərinin, onların idarəetmə, qabaqcıl elmi-texniki nailiyyətlərin tətbiqi sahəsində təcrübələrinin ölkəmizin iqtisadi potensialının güclənməsindəki əhəmiyyətini nəzərə alaraq bu sahədə tendensiyaları araşdırmaq, təhlillər aparmaq aktual məsələlərdən biridir.

Xarici investisiyaların cəlb edilməsində TMK-ların rolu

Müasir iqtisadi sistemdə birbaşa investor rolunda çıxış edən və milli iqtisadiyyatla yanaşı beynəlxalq səviyyədə fəaliyyət göstərən transmilli korporasiyaların rolu getdikcə böyüməkdədir. İstehsalın böyük hissəsinin digər ölkələrə köçürülməsi, əmtəə və xidmətlərin vahid şəbəkəyə inteqrasiya edilmiş şəkildə çoxsaylı filialların yaradılması transmilli şirkətlərə bir çox ölkələrin resurslarından və rəqabət üstünlüklərindən istifadə etməyə imkan yaradır.

Son onilliklər ərzində TMK-nın sürətlə inkişafda olması beynəlxalq rəqabətin güclənməsini və beynəlxalq əmək bölgüsünün dərinləşməsini əks etdirir. Transmilli şirkətlər "dünya iqtisadiyyatının lokomotivləri" olaraq dünya iqtisadi münasibətlərinin bütün sahələrində birbaşa iştirakçılar kimi aktiv mövqeyə malikdirlər. Tarixən çox qədim və dünya iqtisadiyyatında mühüm bir yerə sahib olan, qlobal iqtisadiyyatın formalaşmasında getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edən Transmilli şirkətlər (TMK) həm politoloqlar, həm də iqtisadçılar üçün vacib bir tədqiqat sahəsinə çevrilmişdir. Transmilli şirkətlərə dair iqtisadi ədəbiyyatların araşdırılması nəticəsində müəlliflərin iki fərqli yanaşması olduğu ortaya çıxmışdır. Birincisi, transmilli şirkətlərin ölkələrin gücünü azaltması, digəri isə transmilli şirkətlərin ölkənin iqtisadi gücünü azaltmamasıdır.

TMK-lar bir sıra xarakterik xüsusiyyətlərinə görə xüsusi iqtisadi subyektlər hesab edilir. Bu xüsusiyyətlər aşağıdakılardır:

- təqribən 1 milyard ABŞ dollarından çox illik dövriyyə (satış);
- azı 6 ölkədə filialların olması;
- xarici aktivlərin payının şirkətin ümumi aktivlərindəki payının 25-30% olması;
- şirkətin dövriyyəsinin ümumi həcmninin 1/5 və ya 1/3 hissəsi fəaliyyət göstərdiyi ölkənin xaricində həyata keçirilməlidir.

Əgər II Dünya müharibəsindən sonra TMK-ların hər il təqribən 100-ə yaxın xarici filialı yaradılırdısa, müasir dövrdə bu rəqəm daha çoxdur. Ümumilikdə hazırda dünyada 63 min əsas şirkətə məxsus olan 800 mindən artıq xarici filial var. Eyni zamanda, inkişaf etmiş dövlətlərdə transmilli şirkətlərin 270 min filialı, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə 360 min, keçid iqtisadiyyatı olan ölkələrdə 170 min filialı fəaliyyət göstərməkdədir.

Transmilli şirkət və banklar dünya iqtisadiyyatında əsas strukturu yaradan faktora çevrilməkdədir. Transmilli şirkətlərin xarici investisiya qoyuluşu milli iqtisadiyyatın subyektlərini birləşdir-mək və qloballaşmaqda olan dünya iqtisadiyyatının inteqrasiya olunmuş beynəlxalq istehsal sisteminin formalaşdırılmasında vacib rol oynayır.

BMT-nin Ticarət və İnkişaf Konfransı (UNCTAD) bu prosesi belə xarakterizə edir: “Xarici bir-başa investisiyaların mövcud vəziyyəti inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə transmilli şirkətlərin rolunun artdığını göstərir.”

TMK-lar xarici ölkələrdə mənfəətinin artmasına təsir göstərən rəqabət qabiliyyətini və səmərəliliyini artırmaq üçün istehsalda müasir texnologiyalardan istifadə edirlər. TMK-ların fəaliyyəti yerləşdirildiyi ölkənin istehsal prosesini gücləndirir, ixrac imkanlarını genişləndirir, iqtisadiyyat-ların yenidən qurulmasına kömək göstərir və nəticədə iqtisadi vəziyyəti yaxşılaşdırır. TMK-lar prinsipial surətdə investisiya qoyduqları ölkə ilə yanaşı öz ölkələrinin iqtisadiyyatına da müsbət təsir göstərilir.

Müasir beynəlxalq korporasiyalar xaricdə geniş miqyasda fəaliyyət göstərən, iri maliyyə, sənaye, elmi-texnoloji, ticarət və xidmət birlikləridir. Bu cəhətdən TMK-lar beynəlxalq əmtəə və xidmət mübadiləsi ilə yanaşı, yerli və regional iqtisadi münasibətlərin beynəlxalq səviyyədə aparıl-masını asanlaşdıran beynəlxalq əmtəə istehsalı, xidmət bölmələri və beynəlxalq maliyyə sahəsini formalaşdırmışdır.

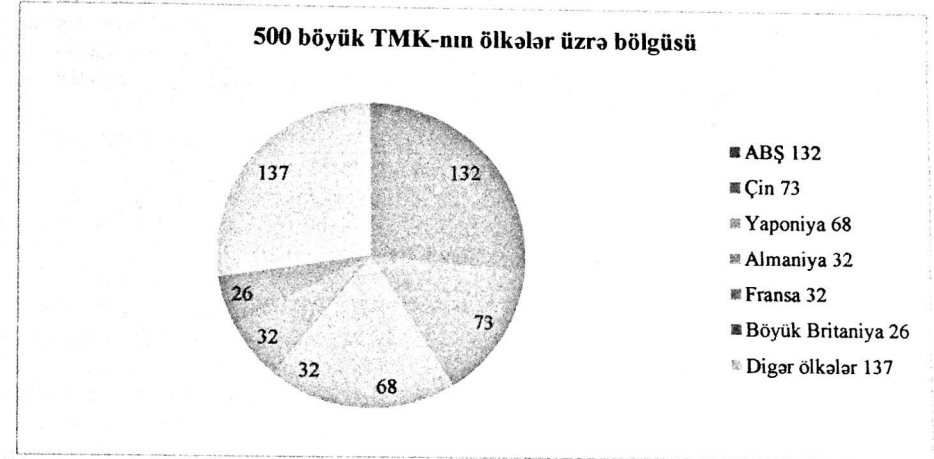
TMK-ların xarici investisiyalarının analizi nəticəsində onların miqyası və dinamikası əhəmiyyətli bir nümunə ortaya qoyur. Bu proseslərdə aparıcı rol inkişaf etmiş sənaye ölkələri oynayır. Yəni TMK-lar inkişaf etmiş sənaye ölkələrinə daha çox investisiya qoyurlar. TMK-lar yalnız investitorlar kimi deyil, həmçinin investisiyaların istiqamətləndiyi sahələr üzrə daha çox gəlir əldə etməyə çalışır.

Ən böyük TMK-lar demək olar ki, iri sənayeləşmiş ölkələrdə yerləşir. Dünya iqtisadiyyatının inkişafı ilə TMK-ların mövqeyi və yeri də dəyişməkdədir. UNCTAD-in statistikasına görə əgər 1975-ci ildə 100 böyük TMK siyahısında 58 şirkət ABŞ-a aid idisə, artıq 90-cı illərin ortalarında bu say 2 dəfədən çox aşağı düşmüşdür. Müxtəlif transmilli şirkətlər arasında müəyyən regionlarda liderlik uğrunda mübarizə son 20 ildə əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Həmçinin, digər ölkələrin (yeni sənayeləşmiş ölkələrin TMK-ları da daxil olmaqla) şirkətləri ABŞ-ın transmilli şirkətlərinin mövqələrini ciddi surətdə sıxışdırır. Ancaq 100 ən böyük transmilli korporasiyanın siyahısında ABŞ TMK-larının sayının azalmasına baxmayaraq bütün reytingləri ilə ABŞ şirkətləri qabaqdadır (Bax: Şəkil 1.).

Bildiyimiz kimi, transmilli korporasiyaların fəaliyyətinin əsasında istehsal prosesinin təşkili zamanı ölkələr arasındakı bütün fərqlərin istifadəsi durur. Transmilli korporasiyalar da istehsal prosesinin bir hissəsini o ölkə və regionlara keçirmək istəyirlər ki, həmin ölkələrdə və regionlarda bu proseslərin həyata keçirilməsi üçün lokal üstünlüklər mövcud olsun. Məsələn, vergi güzəştlərinin mövcud olduğu ərazilərdə transmilli korporasiyalar maliyyə və idarəetmə bölmələrini yerləşdirməkdə maraqlı olurlar. Geniş həcmli daxili bazarlara malik ölkələrdə isə ticarət, satış və marketinq fəaliyyəti ilə məşğul olan bölmələr yaradılır. İşçi qüvvəsinin ucuz başa gəldiyi ölkələrdə isə istehsal müəssisələrinin qurulması daha məqsəduyğun hesab edilir.

YSÖ sənayeləşmə mərhələsini sürətlə keçərək, müasir idarəetmə üsullarını öyrənərək qabaqcıl texnologiyaları əldə etmiş, xarici investisiyaların nəticəsi kimi iqtisadi inkişafın yüksək səviyyəsinə çatmış və nəticədə kapital ixrac etmək üçün yeni imkanlara sahib olmuşdurlar. Bu iqtisadi nailiyyət nəticəsində YSO-lərin və Çinin investisiya bazarlarına çıxmaq imkanları yaranmış, bəzi ölkələr isə (Tayvan, Cənubi Koreya, Sinqapur) xalis kapital ixracatçılarına çevrilmişdir. Bu

dövlətlərin inkişaf etməsi üçün səbəb olaraq YSO və Çinin TMK-lar vasitəsi ilə investisiya cəlb edərək yeni texnologiyalarla istehsalın həyata keçirilməsinə üstünlük verməsi və ucuz işçi qüvvəsi ilə əlaqədar TMK investitorlarının ölkəyə cəlb edilməsi göstərilir. Qeyd etmək lazımdır ki, inkişaf etməkdə olan ölkələrin şirkətlərinin xarici şəbəkələrinin miqyası inkişaf etmiş ölkələrin TMK-ları ilə müqayisədə azdır.

Şəkil 1. 500 böyük TMK-nın mənşə ölkələri üzrə bölgüsü

Mənbə: www.unctad.org

İnkişaf etməkdə olan ölkələrə TMK-lar tərəfindən qoyulan investisiyaların həcminə gəldikdə bu rəqəm də son illərdə əhəmiyyətli şəkildə artmışdır. Son 20 ildə inkişaf etməkdə olan ölkələrin, demək olar ki, hamısında TMK-ların investisiya qoyuluşunun həcmi üstünlük təşkil edir. Bu dövr ərzində TMK-ların investisiya qoyduqları ölkələrin bir çoxu investisiya mühitinin yaxşılaşdırıl-masına istiqamətlənən islahatlar aparmış və xarici investitorlar ilə əlaqələri radikal olaraq inkişaf etdirmişdir. Bu proses investisiyaların illik daxilolmalarında artımla nəticələnmişdir. Asiya ölkə-lərində investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması təcrübəsi regionda investisiya axınının artımına gətirib çıxarmışdır ki, bu da ölkəmiz də daxil olmaqla bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

TMK-ların investisiya qoyuluşu zamanı həm elmi, həm də innovativ fəaliyyəti müəyyənləş-dirilir. Əgər 90-cı illərdə dünyada 400-ə yaxın ən böyük transmilli şirkətin investisiya qoyuluşu ilə həyata keçirdiyi istehsal prosesi üçün istifadə etdiyi innovativ texnologiyalara sərf etdiyi vəsaitlərin payı bu istiqamətdə dünya vəsaitlərinin təxminən 23%-ni təşkil edirdisə, 2000-ci illərdə bu göstərici 30%-i keçmişdir. Hazırda özəl patentlərin 90%-nə TMK-lar nəzarət edir. Hazırda TMK-ların dünya innovasiya istehsalında payı 40-50%-ə qədər çatmışdır. Beləliklə, iqtisadiyyatda investisiyalar vasitəsi ilə müasir innovativ inkişafın formalaşması birbaşa olaraq TMK-ların fəaliy-yyətinin nəticəsi ilə əlaqədardır.

İqtisadi qloballaşmanın əsasını təbii resurslar və bazarlar üzərində nəzarət uğrunda kəskin rəqa-bət, mübarizə təşkil edir. Onun əsas aktorları transmilli şirkətlərdir. Bu şirkətlər XX əsrin əvvəl-lərindən, böyük sənaye kompaniyalarının iqtisadi və maliyyə maraqlarının milli sərhədləri aşmağa başladığı dövrdən formalaşmağa başlamışdır. XX əsrin ikinci yarısından regional transmilli şirkət-lərin qlobal şirkətlərə çevrilməsi prosesi başlandı. Buna xeyli dərəcədə planetin müxtəlif hissələrini

vahid informasiya və iqtisadi məkanda birləşdirən elektron rabitə vasitələri sahəsindəki inqilab təkən verdi. İqtisadi qloballaşma mərkəzləri çox böyük miqyasda fəaliyyət göstərilir.

Öz iqtisadi gücünə görə bir sıra transmilli şirkətlər ayrı-ayrı dövlətlərlə rəqabət aparmaq imkanına malikdirlər. Kapital investisiyası və yeni texnologiyalar üzərində nəzarət imkanları onlara hətta çox güclü dövlətlər üzərində xüsusi fəaliyyət nişanları verir. Orta hesabla transmilli şirkətlərin xaricdən əldə etdikləri gəlirin yarısı onların yerləşdiyi ölkəyə gətirilir. Transmilli şirkətlərin çoxunun məhz ABŞ ərazisində cəmlənməsi müasir dünyada ABŞ-ın mütləq ticarət üstünlüyünün əsas səbəblərindən biridir. Fəaliyyət xaricə çıxmadan qabaq beynəlxalq mühiti yaxşı analiz etməli və qloballaşma dövründə "addımlarını sağlam atmalıdır". Əks vəziyyət şirkətlərə faydadan çox zərər gətirə bilər.

Birbaşa xarici investisiyalar nəticəsində stimullaşan transmilliləşmə prosesi hazırda dünya iqtisadi sistemində apardığı proseslərdən biri kimi çıxış edir. Son 20 il ərzində dünya təsərrüfatında birbaşa xarici investisiyaların həcmi kəskin şəkildə artması nəticəsində transmilli iqtisadi sektorun genişlənməsi prosesi sürətlənir. Transmilliləşmə prosesini meydana çıxaran transmilli şirkətlər hazırda beynəlxalq istehsalın aparıcı qüvvəsi rolunu oynayır.

Azərbaycanın neft strategiyasında TMK-ların rolu

Beynəlxalq təsərrüfatın inkişafının müasir dövrdə bilavasitə birbaşa xarici investisiyalar nəticəsində meydana çıxmış transmilli şirkətlərin beynəlxalq istehsal prosesində aktiv iştirakı nəticəsində kapital, əmək və digər resursların beynəlxalq miqrasiyasının payının artması ilə müşahidə edilən transmilliləşmə prosesinin miqyasları genişlənməkdə davam edir. Transmilliləşmə prosesində TMK-ların hakim mövqeyi və təsir dərəcəsi maliyyə, işçi qüvvəsi, texnologiya, xammal komponentlərlə təchizat, xidmət və satış sahələri kimi strateji mühüm sferalarda idarəetmə əməliyyatlarının konsentrasiyası ilə şərtləndirilir. Dünya iqtisadiyyatında TMK-nın transmilliləşmə prosesində rolunu müxtəlif siyasi-iqtisadi, istehsal-ticarət, sahibkarlıq, sistem və makroiqtisadi aspektlərlə analiz etmək mümkündür. XXI əsrin astanasında transmilli kompaniyaların ümumilikdə dünya təsərrüfatı və qlobalizasiya prosesi ilə qarşılıqlı əlaqəsinin makroiqtisadi analizdə nəzərdən keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatı müasir şəraitdə dünya transmilli şirkətlərinin aktiv fəaliyyət göstərmələri və xarici birbaşa investisiyaların cəlb edilməsi üçün əlverişli şəraitə malikdir. Xarici vəsaitlərin respublika iqtisadiyyatının daha çox yanacaq-energetika kompleksinə yönəldiyi məlumdur ki, son zamanlarda bu sferada bağlanmış bir çox sazişlər bunu təsdiq edir. Ölkəyə cəlb olunan birbaşa xarici investisiyalar dövlət xarici borc problemi yaratmır və əksinə, onun örtülməsi üçün əlavə vəsait mənbələri yaradır, istehsal və elmi-texniki kooperasiya vasitəsilə milli iqtisadiyyatın beynəlxalq təsərrüfatına aktiv inteqrasiyasına münbit şərait yaradır.

Azərbaycan iqtisadiyyatının müasir şəraitindən istehsal prosesini təkmilləşdirmək, yeni texnologiya tətbiq etmək üçün ölkənin xarici investisiyalara tələbatı böyükdür. Bu səbəbdən də investisiya siyasətinin hazırlanması və optimal tətbiqi zəruridir. Xarici investisiyanın cəlb edilməsində dövlətin rolu danılmazdır, belə ki, investisiyaların iqtisadiyyatın sahələri arasında optimal bölüşdürülməsi vacibdir.

Xarici investisiyalarla xarici ticarət arasında olan əlaqə məlumdur və bu əlaqənin xarakteri iqtisadiyyatın seçilmiş sektorundan asılıdır. Xammal sektorunda dünya praktikasından görüldüyü kimi, birbaşa xarici investisiyalar xarici ticarət axınına stimullaşdırıcı təsir göstərir. Məsələn, konkret, Azərbaycandan xammal axını-ixracı artır, TMK-ana ölkələrinin xammal üzrə importu isə artır. Son zamanlar Respublikamız ixracatın strukturunu onun ümumi həcmi artırmaqla dəyişmək istiqamətində tədbirlər həyata keçirir, belə ki, TMK-nın bütün digər üstünlüklərindən istifadə etməyə cəhd göstərərək emaledici sənaye sahələrinin inkişafına çalışır.

Bir məsələyə də diqqət yetirək: aydındır ki, TMK-lar hər bir dövlətin "sağ əlidir", bu baxımdan Azərbaycanda da "böyük biznesin" yaradılması istiqamətində ona ilk addımların atılması vaxtı artıq gəlib çatmışdır. Respublika hökuməti iri sahibkarlıq subyektlərinə münbit şərait yaratmaqla (həmçinin korruptsiyanın qarşısını almaqla) və onlara tam "dəstək" verməklə ölkədə TMK-nın

yararlanması üçün ilk addımlar ata bilər. Hazırda Azərbaycanda "böyük biznesin" yaradılması üçün aşağıdakı potensial sahələr mövcuddur:

- I. Neft hasilatı və emalı;
- II. Neft sənayesi ilə bağlı olan kimya sənayesi;
- III. Aqröz biznes.

Respublikada TMK-nın yararlanmasında bir sıra maneələr mövcud olsa da, bəzi müsbət cəhətlər var ki, bütün bunlar da Azərbaycan ölkəsinin gələcəkdə iri transmilli şirkətlərə məxsus olacağı haqqında optimist fikirləşməyə imkan verir.

İqtisadiyyatın diversifikasiyasına edilməsi, qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi və regionların inkişafının davamlılığını təmin etmək, infrastruktur və sosial xidmətlərin səviyyəsinin yaxşılaşdırılması üçün sistemli və ardıcıl planlaşdırılmış tədbirlərin həyata keçirilməsi Azərbaycanın iqtisadi strategiyasında əsas hədəflərdir. Ölkənin iqtisadiyyatının sürətli inkişafında Azərbaycanın enerji ehtiyatları mühüm rol oynayır. Respublikada neft ehtiyatlarının olması və bu neftin dünya bazarına ixrac edilməsində cəlb olunan TMK-lar tərəfindən qoyulan investisiyaların böyük əhəmiyyəti olmuşdur.

1994-cü ildə sentyabrın 20-də Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda "Azəri", "Çıraq" və "Günəşli" yataqlarında neftin birgə hasil edilməsini nəzərdə tutan və dəyəri 7,4 mlrd. ABŞ dolları təşkil edən "hasilatın pay bölgüsü" üzrə müqavilə imzalandı. 400 səhifə həcmində olan bu müqavilə tarixi, siyasi, iqtisadi əhəmiyyətinə görə "Əsrin müqaviləsi" adlanır. Azərbaycanın müasir tarixində əhəmiyyətli müqavilə sayılan "Əsrin müqaviləsi" dünyanın 8 dövlətini (Azərbaycan, ABŞ, Böyük Britaniya, Rusiya, Türkiyə, Norveç, Yaponiya və Səudiyyə Ərəbistanı) və 13 nəhəng neft şirkətini (BP, Amoco, McDermott, UNOCAL, ARDNŞ, Lukoil, Statoil, Exxon, Türkiyə Petrolları, Pennzoil, ITOCHU, Ramco, Delta) bir araya gətirmişdir. "Əsrin müqaviləsi" enerji ehtiyatları həcmində, eləcə də qoyulan investisiyaların dəyərinə görə müasir dünyada böyük sazişlərdən biri hesab edilir. Bu müqavilədə ən böyük paya malik olan şirkət Böyük Britaniyanın "British Petroleum" (investisiyanın 17,12%-i) şirkəti olmuşdur.

"Əsrin müqaviləsi" ölkəmizin siyasi-iqtisadi həyatına "Yeni neft strategiyası" olaraq daxil olmuşdur və uğurla həyata keçirilir. Bu müqavilə sonralar dünyanın 19 ölkəsinin 41 neft şirkəti ilə 30-a yaxın müqavilələrin imzalanmasına səbəb oldu. Bağlanmış neft sazişləri əsasında ölkəmizin neft sənayesinin inkişafı üçün ayrılan 64 milyard ABŞ dolları dəyərinə maliyyə vəsaitinin 57,6 milyard ABŞ dolları məhz dəniz yataqlarının öyrənilməsi və perspektivli ərazilərdə axtarış-keşfiyyat fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsinə ayrılmışdır.

"Əsrin müqaviləsi" imzalandıqdan sonra müzakirə olunan əsas müqavilələrdən biri xam neftin dünya bazarlarına çatdırılmasını nəzərdə tutan boru kəmərlərinin qurulması və idarə edilməsi məsələsi olmuşdur. 1997-ci ildə Azərbaycan, Gürcüstan və Ukrayna arasında Azərbaycan neftinin Bakı-Tiflis-Supsa marşrutu üzrə Qara dənizə daşınması ilə bağlı saziş imzalandı və ildə 5 milyon ton ötürmə qabiliyyəti olan 850 kilometr uzunluğunda Bakı-Supsa neft boru kəməri və ixrac terminalı istifadəyə verildi. Bu hadisənin həyata keçirilməsində TMK-ların xüsusi rolu olmuşdur.

1998-ci il 29 oktyabrda H. Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan prezidentləri neftin Türkiyənin Ceyhan limanına çıxarılmasını nəzərdə tutan Bakı-Tiflis-Ceyhan boru kəmərinin (BTC) tikintisinə dair müqavilə imzaladılar. 1998-ci il noyabrın 18-də baş tutmuş ATƏT-in İstanbul sammitində isə BTC vasitəsilə Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan Respublikası və Türkiyə ərazisindən xam neftin nəqli ilə bağlı razılıq əldə olundu.

2050-ci ilə kimi Azəri-Çıraq-Günəşli yatağının birgə işlənməsini nəzərdə tutan "Əsrin Müqaviləsi" Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Müqavilə 2024-cü ilə qədər qüvvədə olmasına baxmayaraq, 2017-ci ildə müqavilə 2050-ci ilə qədər uzadılıb. Əhəmiyyətli hadisə ondan ibarətdir ki, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti (ARDNŞ) yeni müqavilədə hasilatın paylanmasına dair razılıqda payını 11% -dən 25% -dək artırmışdır.

Yeni müqavilə üzrə BP (layihə operatoru) daha çox - 30.37% paya sahib olmuşdur. ARDNŞ (25%), American Chevron (9.57%), ExxonMobil (6.79%), Hindistan ONGC (2.31%), Yapon

- iqtisadi artımın stimullaşdırılması;
- istehsalın artımı;
- büdcəyə vergi daxilolmalarının artımı;
- yeni iş yerlərinin yaradılması;
- xarici investisiyaların axını;
- infrastrukturun inkişafı;
- yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin ölkəmizə gəlişi;
- əhalinin rifah halının yaxşılaşdırılması.

ƏDƏBİYYAT

1. Ə.A.Kərimli. Beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin müasir problemləri. Bakı-2006, s. 57
2. H.Əmidov. Azərbaycanın Beynəlxalq münasibətlərində Qərbə inteqrasiya. Bakı, 2011, s. 21
3. Müzəffər Məmmədov. Azərbaycan dünya təsərrüfat əlaqələri sistemində. Monoqrafiya, Bakı, Azərbaycan, 2016, s.17
4. Авдокушин, Е.Ф. Международные экономические отношения / Е.Ф. Авдокушин. - М. : Экономистъ, 2010. - 366 с. ,s.127
5. Щеглов С.С. Определение понятия транснациональной корпорации и предпосылки возникновения ТНК // Юрист. – 2008. , s.37
6. Кондратьев В. Сражение за ТНК / В. Кондратьев. – URL: <http://www.sbrf.ru/common/img/uploaded/sbjr/03-2012/046-049.pdf>.
7. World Investment Report 2018 / UNCTAD. 2017. Səh. 13.
8. www.socar.az

Азиз Абдули оглы Азизов

Государственная налоговая служба при Минэкономике

Роль транснациональных корпораций в мировой экономике

Резюме

В статье исследуются характеристики транснациональных корпораций, играющих важную роль в современных экономических процессах, особенно в инвестиционных потоках, и их роль в экономической и социальной жизни стран. Также была рассмотрена важность транснациональных компаний в разработке новой нефтяной стратегии нашей страны.

Ключевые слова: *транснациональные корпорации, глобализация, инвестиции.*

Aziz Abdul Azizov

State Tax Service under the Ministry of Economy

The role of transnational corporations in the global economy

Summary

The article examines the characteristics of transnational corporations, which play an important role in modern economic processes, especially investment flows, and their role in the economic and social life of countries. The importance of transnational companies in the development of a new oil strategy of our country was also considered.

Key words: *transnational corporations, globalization, investment.*